

ARMASTUSEGA JUHANIST

Mari Tarand. Ajapildi sees. Lapsepõlv Juhaniaga. Tartu: Ilmamaa, 2008. 271 lk.

Panna väga lähedasest inimesest kirja tema noorukiiga, „nagu see oli”, seejuures ikkagi truuks ja ausaks jäädes, on vägitegu. Mari Tarandi loomuomaselt südamlikult, õe säästva ja samal ajal elutarga pilguga nähtud Juhani lapsepõlv, põimides ühte elu ja luule, on raamatust võtnud õrna ja ka dramaatilise jutustuse kuju. Nõukogude aja alguse taustale joonistuv elupilt on saanud kirkalt läbipaistev-tuttavlik, mitmeti nagu Juhani ise seda vahel oma kaasteeleliste meenutas. Seal pole peaaegu jälgegi geeniuse märkide otsimisest – on lihtsalt jutustus ühest väikesest poisist. Raamat võiks olla ka nende jaoks, kes eesti luuleilmas eriti kodus pole, ühe väga tundliku lapse elupilt tolle aja pildi sees. Muidugi on Juhani juba oma loomes kõneks võetu vahendusel mitmed teemad õele ette andnud. Kuid võrdsest väärtuslikuks teevad raamatu, õilistavad teksti nii Mari vahetus ja siirus kui ka Juhani enda maailmanägemise dramaatilisuse mõjus vahendamine. See muudab eriliseks lood koolist popitamisest, tundide segamistest, kambavaimu peegeldustest jms, mis kuuluvad ju loomulikult kooliaja ja lapsepõlve juurde.

Muidugi pole raamat kogu tõde, kuid mis kirja pandud, on väga usaldusväärne. Nii mõndki olulist probleemi ja seika on küll vaid markeeritud, kuid ruum ja märgistik, mis peaksid kaardistama maailma, mida Mari ja ta õed Juhaniaga jagasid, on pildi taustal, mil-

le Juhani ise oma sirgumisest jättis, tervikuna tuttavlik. Mõjusate maamärkidena on lisaks pereelule nähtavaks muudetud Juhani elamuslike kogemuste juured: tema luule lõunaeesti pärimuslikud tagamaad, mitmeti teise isa rolli tõusnud „süngevõitu aadliku” Märt Laarmani kuju ja muudki, mis selgitab ka Juhani luuleilma.

Mari kirjutab ka Juhani loome reaalist: kohtadest, inimestest, sündmustest, millest on sündinud üks või teine luuletus. Oleks siiski liialdus väita, et luuletuste taga pole enam saladusi, et nüüd teame, „kust see laps need laulud sai”. Aga vahetusse elumaaailma on õde, kes ehk ainsana veel mõningaid seoseid näha oskab, Juhani luule nüüd sisse kirjutanud. Igatahes on need seosed, millest mõne jälile lubab jõuda vaid kõrvuti elatud elu, väärtuslikud nii mitme luuletuse sünniloo mõistmiseks. Need on väärtuslikumad kui mõnedki psühhoanalüütilised konstruktsioonid, mille liistule ka Juhani vahel tõmmata on üritatud ja mis loovad luuletajaist äravahetamiseni sarnased portreed. Mari Tarandi raamatust saab kinnitust, et veidigi teistes oludes oleks Juhani kindlasti kirjutanud ehk teistel teemadel ja teda oleksid saatnud teised mälupeegeldused. Kuid luuletajana oleks ta kindlasti olnud „seesama Juhani”. Kirjanduseks kasvab elumaaailm alles ande toel, mis on suuresti antud jumala armust.

Muidugi – on sedagi, mis jääb Mari horisondi taha. Väljapoole kodu jäänu ja valdavalt sõpradega jagatu – seda ta ausalt sedastabki.

Loomulikult pole Mari Tarandi Juhani-raamat ainult Juhani lugu. See

on suuresti perekonna ja isegi kogu Eesti kultuurilugu, ja seda taotluslikult. Juhani elukäik kuulub Viidingute perekonnalukku, kus ta pole mitte esimene luuletaja. Kohati tekib küll tunne, et Mari on olnud liigagi kitsi kõige selle vahendamisel, mille nii ühiskorter Pärnu maanteel kui ka pereringi kirjanoduslikud-kultuurilised võrgustikud kättesaadavaks muutsid või lausa koju kätte töid. Kuid siis oleks see raamat olnud juba üks teine raamat. Juhani-raamatu kirjutamise mõttes on ta saavutanud üsna mõistliku kompromissi, salgamata maha oma elu ja olemata pelgalt oma luuletajast venna elu kroonik.

Sügavalt, aususe, usalduse, siiruse, truuduse jne piire testiv kodu, respektieriv ja samas närviliselt pulseeriv vahekord ümbritsevaga, mille keskel Juhan meheks kasvas, kumab läbi raamatu igast lausest. Saame ka konkreetset kinnitust sellele, kust pärines Juhani kiindumus ja luuleski peegelduv nõrkus Juhan Jaigi, Jüri Parijõe, Karl August Hindrey ja mõne teisegi meie lastekirjanduse klassiku vastu. Nende kirjanike ettelugemine oli Viidingute pere lastetoas tähtsal kohal. Hindrey ja Jaik ei lasknud ka juba täismeheks saanud Juhani lahti, ta armastas neid tsiteerida. Nende loomulikkus ja ande mängulisus olid Juhanile kogu elu armsad.

Vast kõige suuremat hingejõudu on Marilt nõudnud Juhani ja ta lähedaste suhete ajapilti seadmine. See on olnud mitmeti delikaatne, kui ehk Täduks hüütud Anna Kann välja arvata. Kuidas ka polnud – Tädu oli kohati see peaaegu rebenematu lõim, mis liitis kokku elud, mis kippusid nooruki „tormi ja tungi” maailmas kohati dramaatiliselt üksteisest eemalduma. Tahtekindlast suure pere emast Linda Viidingust avaneb raamatus eelkõige romantilisem pool. Ema Linda oli eestiaege inimene, ja kuigi ma pole saanud faktilist kinnitust sellele, nagu oleks ta

olnud seotud kodutütarde liikumisega, sobis ta mitmete joonte järgi selle kuvandisse. Eesti ajast oli ta kaasa toonud ka karskusliikumise ideaalid, millele polnud suhtes pojaga mitte just kõrvaline roll. Mõnegi traumaatilise konflikti on Mari väärikalt kirja pannud.

Mari pilk Juhani keerulisele kooliajale on leplik, mitte süüdlasi otsiv, ja isegi Juhani tempude eest õpetajate käest andeks paluv. Juhani säästis suuresti sünniprivileeg, tõsiasi, et ta õed olid olnud sama kooli musterõpilased. Väärikas perekondlik taust hoidis koolijuhete kärsituist otsustest, millega „perspektiivitud” lapsed kiiresti välja roogiti. Oli ka eestiaegeid õpetajaid, nagu pr Etwerk, kes säilitas nende omaaegsete kultuuriinimeste solidaarsust, kes hindasid üle kõige ande sära, aga olid samal ajal ka nõudlikud. Ilmselt just mõni õpetajaist ei lasknud skandaaliks paisuda nõukogudevastasel meelsusel, mille kohta jõudis tõendeid ka direktorite, tõeliste nõukogude inimeste kätte. Mõni võib ehk kahtlustada, et mitmesugused viited poistekampade relvalebusele, venevastasele vaimule, noorukite protestimeelsusele jne on lõiv nüüd moes olevale vastupanudiskursusele. Õnneks on säilinud ka allikaid: just nii see oli. Viiekümnendail-kuuekümnendail koolis käinud põlvkond pödes valutumalt läbi romantilise vabadusvõitluse ja salaorganisatsioonide loomise perioodi kui Stalini-aegne, kes maksis samade poisikesemängude eest laagriaastatega.

Arvan, et *koerus* oleks õige sõna selle kohta, mis muutis Juhani kohati raskeks õpilaseks, kui konfliktini viinud pimedad puhangud välja arvata. Naljategemise lusti kõrval proovis ta aga juba siis kõigiga, ka õpetajaga, jõudu – nagu hilisemas elus, kui ta lausa pidi seltskonnas liider olema. Tegelikult – armastatud ja imetletud – oli ta taltsutamatu päikeselaps, hele ja särav oma mõtte- ja tundemaailmas.

Kuid lõpuks said õpetajad oma autoriteedi päästa vaid Juhani koolist tõrju-

misega. Juhani enda vahekord eelkõige 7. keskkooliga ei olnud nõnda leplik nagu ta õdedel. Nii sattus mu ema perekonnatuttav pr Julie Mihkla juures kuulma pedagoogide langetatud diagnoosi koolist lahkunud Juhani: „Küll see Viidingute perekond võib ikka õnnetu olla. Kõik kolm tüdruki olid nii andekad – läbi viielised –, aga ainus poeg – Juhan –, see on ju kretiin.” Kui Juhani juba hiljem 7. keskkooli „au ja uhkuse” hulka arvama hakati, siis kaalus ta koolist esinemiskutseid saades, kas sinna minna või kuidas seal esineda. Ma pole kindel, kas ta üldse oma vanas koolis esinemas käis. Uue kooliga oli tal õnne.

Ka Juhani edaspidises saatuses on tähelepanuväärne jälgida, kuidas sotsiaalne kapital, väärrika perekonna võrgustik, mis kooliajalgi säästis teda mõnda aega kõige drakoonilisematest otsustest, osutus hiljem eluteel määravaks toeks. Tänu sellele ei saanud võimalikuks mitte ainult suvepagendus arheoloogilistele kaevamistele Padisel,

mida Juhani jagasin (raamatus on selle kohta viide), vaid ka rutiinset tööd mitteamastavale noorukile paiga leidmine kõigepealt trükikojas ja hiljem muuseumis.

Valitud vorm – õe jutustus oma perest ja nooremast vennast, mitte Juhani biograafia – tundub olevat sobiv. Koos suveräänsema vaateviisi valikuga on Mari täiel määral säilitanud oma „hääle” ja pilgu võimalikult ehedal kujul. Tema loodud pilti saab hiljem alati täiendada, kuid vajadus teisigi arusaamu kuulata oleks raamatu absoluutselt autentsesse vaatesse toonud ebavajalikke noote. Nähtavasti tajus autor seda ka ise – sündinud oleks üks hoopis teistsugune raamat.

Mari hääle puhas heli, milles on väga palju seda, mis muudab ta Juhani lähedaseks, täidab nüüd ruumi peaaegu nii, nagu võiks seda täita flööt varahommikusel puisniidul.

REIN RUUTSOO